

YAŞLI KADINLARIN EKONOMİK VE PSİKO-SOSYAL SORUNLARI

Öz

Ortalama yaşam süresinin kadınlarında daha uzun olması ve geleneksel cinsiyet rolleri gereği kadınların ekonomik ve sosyal yaşamdan uzak kalmaları nedeniyle günümüzde yaşlı kadınlar ekonomik ve psiko-sosyal sorunlarla daha fazla karşı karşıya kalabilmektedirler. Gelecekte toplam nüfusumuzun önemli bir bölümünü oluşturacak olan yaşlı nüfus ve yaşlı nüfus içinde kadınların yaşam kalitesinin yükseltilmesi ve aktif bir yaşam sürdürmelerinin sağlanması için gerekli olan sosyal destek programlarının hızla oluşturulması, hem toplum hem de aile açısından büyük önem taşımaktadır.

Anahtar sözcükler: Yaşlı kadınlar, Ekonomik ve psiko-sosyal sorunlar.

Hülya ÖZTOP

THE ECONOMICAL AND PSYCHO-SOCIAL PROBLEMS OF ELDERLY WOMEN

ABSTRACT

Today, as a result of being separate from economical and social activities due to the traditional sex role as well as the long life period of women, elderly women have come across with economical, psycho-social problems more than before. In the future, elderly people especially elderly women will form the significant part of our population. For the sake of increase of their life quality and to sustain the existence of their active life, to constitute necessary social support are crucial both for the society and the family.

Key words: Elderly women, Economical and psycho-social problems.

İletişim (Correspondance)

Hülya ÖZTOP
Hacettepe Üniversitesi Ev Ekonomisi Yüksek Okulu
Aile ve Tüketiciler Bilimleri Bölümü ANKARA
Tlf: 0312 305 16 67/149 Fax: 0312 305 10 95
e-mail: hoztop@hacettepe.edu.tr

Geliş Tarihi: 16/11/2005
(Received)

Kabul Tarihi: 01/06/2006
(Accepted)

Hacettepe Üniversitesi Ev Ekonomisi Yüksek Okulu
Aile ve Tüketiciler Bilimleri Bölümü ANKARA

Giriş

Ortalama yaşam süresinin uzaması ve doğurganlık hızının düşmesi nedeniyle giderek yaşlanan toplumlar, daha büyük oranda yaşlı nüfusla yüz yüze kalmanın yanında, iki cinsiyet arasındaki nüfus oranında da bir dengesizlikle karşı karşıyadır. Kadınların ortalama yaşam süresinin, erkeklerden daha uzun olmasına bağlı olarak artan yaşlı nüfusun yoğunluğunu kadınlar oluşturmaktadır (1). Devlet İstatistik Enstitüsü 2000 yılı verilerine göre, yaşlı nüfus içinde kadınların payı %54.7 iken, erkeklerin payı ise %45.3'dür. 65 yaşın üzerindeki kadınların %47.1'i evli, %50.4'ü eşini kaybetmiş, %1.3'ü boşanmış ve %1.2'si de hiç evlenmemiştir. Bu veriler, özellikle eşini kaybetmiş, boşanmış ya da hiç evlenmemiş yaşlı kadınların oranının oldukça yüksek olduğunu ortaya koymaktadır (2). Bu durum, toplumda yalnız yaşayan kadınların toplam içindeki paylarının da giderek artmakta olduğunu göstermektedir.

Günümüzde tüm dünyada meydana gelen teknolojik, ekonomik, sosyal ve kültürel değişimler aile yaşam kalıplarını değiştirmekte ve yalnız yaşama konusundaki sosyal kabullenmeyle birlikte yaşlıların büyük bir çoğunluğu yalnız yaşamayı tercih etmektedirler (3). Ülkemizde de destekleyici aile ilişkileri varlığını korumakla birlikte; özellikle kentte yaşayan yaşlıların çoğunluğu kendi evlerinde çocuklarından ayrı yaşamaktadırlar (4).

Yaşlıların yaşamalarını bağımsız ve kendi kendilerine yetebilecek şekilde sürdürmeleri, yaşam kalitesinin yükseltilmesini sağladığı gibi yaşamdan duyarları tatminin de olumlu yönde etkilemektedir. Ancak yaşlıların ister tercihe bağlı isterse zorunlu nedenlerle bağımsız bir yaşam sürdürme konusunda karşılaşlıklarla soruların ortaya konulması, bu sorulara ilişkin çözüm yollarının belirlenmesi açısından oldukça önemlidir (5). Yaşlı bireyin değişen yaşam koşullarına uyum sağlama yeteneği ile organizmanın iç ve dış etkenler arasında denge sağlama potansiyelinin azalması sonucunda, sosyal çözülme sürecine girmesi yaşlılık döneminin en önemli sorunudur. Bireyin sosyal çözülme sürecine girmesinde; fiziksel yaşılanmanın yanı sıra, eşlerden birinin ölümü, emekli olma, çocukların evden ayrılması, farklılaşan sosyal ilişkiler ve statü kaybı, yetersizlik duygusu ve ölüm korkusu gibi psiko-sosyal etkenler de rol oynamaktadır. Bununla birlikte yaşlılık döneminde sosyal çözülme sürecinin artmasına ya da azalmasına etki eden en önemli faktör bireyin sosyo-ekonomik düzeyidir (6).

Ekonominik Sorunlar

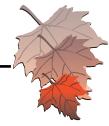
Nüfus grupları içinde yoksul ve yoksullağa yakın olanlar arasında yaşlılar oldukça önemli bir yer almaktadır. Yoksul yaşlıların, gelirlerinin büyük bir bölümünü temel gıda, temel ihtiyaçlar ve sağlık harcamalarını karşılamak amacıyla kullanmak

zorunda kalmaları, onların sürekli olarak yetersiz beslenme, yetersiz barınma ve sağlık ihtiyaçlarının ihmali edilmesi riski ile karşı karşıya kalmalarına neden olmaktadır. Özellikle yaşlı kadınlar erkeklerle göre daha fazla yoksulluk içinde yaşamaktadırlar (7). Konuya ilişkin yapılan araştırmalarda da yaşlı kadınların erkeklerle göre ekonomik sıkıntılara daha fazla maruz kaldıkları bulunmuştur. Altmış beş yaşın üstünde olma, yalnız yaşama, kırsal alanda yaşama, boşanmış, dul ya da hiç evlenmemiş olma gibi etkenler kadınların yoksulluk sıklığında artışa neden olabilmektedir (8,9). Dünyadaki toplam üretimin 2/3'ünü oluşturan kadınlar, dünya gelirinin sadece %5'ini almaktadırlar. Sadece geri kalmış ülkelerde değil, Avrupa Birliği'ne üye ülkelerde de en yoksul kesimi kadınlar oluşturmaktadır (10).

Son yıllarda bütün dünyada, yoksullüğün ortadan kaldırılmasını hedefleyen politika ve uygulamalar üzerinde odaklanmış olunmasına karşın; yaşlılar birçok ülkede bu politika ve programların dışında bırakılmışlardır. Ekonomik gücün paylaşılmasında cinsiyet eşitsizliği ve tutarsızlıkları, kadın ve erkeklerde geliş getiren işlerin eşit olmayan dağılımı, kadın girişimciler için teknolojik ve finansal destek yoksunluğu, gayrimenkul ve krediler başta olmak üzere sermayelerin eşit olmayan şekilde kullanımı ve kontrolü, iş yaşamına başlama zorluklarının yanı sıra bazı olumsuz geleneksel ve alışılmış uygulamalar, kadınların ekonomik gücünü sınırlamış ve sonuçta yoksullüğün feminizasyonu (yoksullüğün kadınlaşması) ortaya çıkmıştır. İş yaşamına ara vermeden çalışmaya dayanan sosyal güvenlik sistemlerindeki eşitsizlik de, kadınların yoksullaşmasına katkıda bulunmaktadır. Birçok toplumda boşanma, ayılma, evli olma ya da dul kalma gibi nedenlerle aile reisinin kadın olduğu evlerde yaşayanlar yoksulluk riski ile daha fazla karşı karşıya kalmaktadırlar (11). Yoksullüğün bir kadın sorunu olmasının altında yatan temel etmen "toplumsal cinsiyet ayrımcılığı"nın adeta sosyal kabul görerek dikkat bile çekmeden yapıla gelmesi ile ilgilidir ve bu cinsiyet eşitsizliği kadınların hayatının her evresine yansımaktadır (12,13).

Bugün dünyada 65 yaşın üzerindeki pek çok kadının gelişri yoksulluk sınırının altındadır (6). Kadınların küresel zenginlikten erkeklerle göre çok daha az pay aldığı konusu üzerinde, son 25 yıldır konuşulmakla beraber, yoksullüğün kadınlar için gerçekten önemli bir sorun olduğu uluslararası bir platformda ilk defa 1995 yılında Pekin'de toplanan 4. Dünya Kadın Konferansıyla kabul edilmiştir. Bu konferansta hükümetler, kadınların yoksullüğünün erkeklerinki ile kıyaslanamayacak kadar hızlı arttığını ifade etmişler ve yoksullukla mücadelenin en önemli unsurunun kadının güçlendirilmesi olduğunu vurgulamışlardır (10).

Ülkemizde yaşlı kadınların ekonomik sorunlarının temeli; gelişme ve kalkınma süreçlerine çok yetersiz düzeyde katılımları ve bu süreçlerden yararlanamamalarına dayanmaktadır.

Kadınlar çoğunlukla gelirden, iş olanaklarından tamamen yoksun olarak yaşamakta ya da sosyal güvencesi olmaksızın, düşük statülü ve düşük ücretli, genellikle de kayıt dışı sektörlerde ya da tarımda ücretsiz aile işçi olarak istihdam edilmektedirler (14). Ülkemizde kadınların işgücüne katılım oranı oldukça düşüktür ve yıllara göre sürekli bir azalma görülmektedir (1990 yılında %34.1 iken 2002 yılında %26.9'a düşmüştür). Türkiye genelinde istihdam edilen kadınların %47.2'si ücretsiz aile işçi olarak çalışmaktadır (15). Köyden kente göçü yoğun olarak yaşayan ülkemizde, köyde iş gücü içinde görevlen kadın, kente gelindiğinde yeterli eğitime, mesleki bilgi ve beceriye sahip olmaması nedeniyle kentteki iş gücü piyasasına girememekte, iş gücü dışında kalarak genellikle ev kadınını olmaktadır. Gelir azlığı nedeniyle çalışmak zorunda olan kadınlar ise sosyal güvencesi olmayan düşük gelirli işler de çalışmak zorunda kalmaktadırlar. Eğitimsiz ve donanımsız kadınların yanı sıra eğitimli ve genç kadın nüfusunda işsizlik oranlarının yüksek olması, kadın istihdamında yaşanan sorular açısından önemli bir göstergedir. Ayrıca gençlik döneminde çocuk yetiştirmeye kadınların çalışma zamanlarının büyük bölümünü kapsamakta, buna ek olarak gelecek güvencesi olmayan ve düşük ücretli işlerde çalışma gibi etkenler kadınların para kazanmak için erkeklerden daha az zaman harcamalarına, bu da kadınların yaşlılıkta elde ettikleri gelirin daha düşük olmasına neden olmaktadır (6,10,15).

Diğer taraftan gençlik dönemlerinde ev dışında gelir getiren bir işe çalışmamış olan kadınlar bugün çoğunlukla eşlerinin emeklilik gelirine bağımlı kalmaktadırlar. Eşlerinin ölümü durumunda bu gelir ödenmeye devam etse de miktarı düşürülmektedir. Yaşlı kadınlar arasında ekonomik zorluklarla karşılaşma olasılığı en yüksek olanlar, çalışmayan boşanmış kadınlardır. Çünkü gençlik döneminde çalışmayan bu kadınlar, boşandıkları eşlerinin emeklilik gelirinden de faydalananamakta ve yaşlılıklarında daha zor durumda kalabilmektedirler (16).

Tüm bu nedenlerle yaşlı kadınların ekonomik sıkıntılarla daha çok maruz kalması, ortaya çıkan etkilere karşı mücadele etme konusunda yaşlı kadınların erkeklerle göre daha zayıf durumda olmalarına neden olmaktadır. Çünkü yaşlı kadınların maruz kaldıkları ekonomik sıkıntılar, yaşam kalitesinin en önemli ögeleri olan; sağlıklı olma, yeterli ve dengeli beslenme, giyim, konut, ulaşım, boş zaman aktiviteleri, başarılı toplumsal etkileşimler gibi yaşama ilişkin birçok gereksinimlerin karşılanması düzeyini de olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Kısacası yaşlı kadınların yaşadığı ekonomik yetersizlikler, psikolojik ve sosyal sorunların da temelini oluşturmaktadır (8,17).

Psiko-Sosyal Sorunlar

İllerleyen yaşla birlikte ortaya çıkan psiko-sosyal değişikliklere, yaşlıların gösterebilecekleri tepkiler açısından yaşlılığın uyum süreçleri ile ilişkili farklı kuramlar ortaya çıkmıştır. İlişki kesme kuramına göre yaşlılıkta ilişki kesme, üstlenilen rollerin ve kurulan ilişkilerin azaltılmasıyla gerçekleşen bir süreçtir. Bu süreçte kişi etkin durumdan edilgen duruma geçer. Edilgen olduğu için yeni roller üstlenemez ve yalnızlık mahkûm olur. Yaşlı kişilerin toplum dışına itilmesini savunan bu görüş, yanlış sosyal politikalara da yol açacağı düşünülerek çok eleştiri almıştır. İlişki kesme kuramına tepki olarak etkinlik kuramı geliştirilmiştir. Bu kurama göre bireyin çeşitli faaliyetleri ve yeni rolleri üstlenmesi yaşam doyumu üzerinde etkili bir rol oynamaktadır. Faaliyetlerini belirli bir düzeyde tutan ve sosyal dünyalarının kısıtlanmasına izin vermek psikolojik olarak daha sağlıklı olmaktadır. Süreklik kuramına göre de birey tüm gelişim dönemlerinde sorunlarla nasıl baş ettiyse, yaşlılığında da benzer stratejiler kullanabilir. Fiziksel değişimlere rağmen asıl önemli olan yaşam doyumu, iyimser olma, düşük depresyon düzeyi ve algılanan kontrolün yüksek olmasıdır. Bu özellikler başarılı yaşanmanın göstergelerindendir. Yaşamla ilişkisini kaybetmeyen kişiler "başarılı" yaşlılar olarak tanımlanmaktadır. Yaşamdan duyulan tatmin, kişisel hedeflere ulaşma, bireyin yaşa bağlı olanakları olabildiğince etkin biçimde kullanması ve aynı zamanda yaşa bağlı sınırlılıkları kabul edebilmesinin de başarılı yaşanma ile bağıntılı olduğu ileri sürülmektedir (18).

Yaşlılık döneminde toplumsal rol, sorumluluk ve ilişkilerle ilgili pek çok değişimin bir arada yaşanması, çocukların bağımsızlıklarını kazanıp evden ayrılması, yakınların kaybının yaşanması, bazı bireylerin kimliklerini, kendilerine güvenlerini kaybetmeleri gibi olumsuzluklarla başa çıkmaya çalışma, önemli ölçüde stres yaşanmasına ve psikolojik sorunların ortaya çıkmasına neden olabilmektedir (15,20). Yaşlıların karşılaştiği en önemli stres nedenleri arasında ise; herhangi bir gelirin olmaması, rol ve statü kaybı, eşlerden birinin ömesi, işi bırakmayla ortaya çıkan soyutlanma ve işlevselligin kaybedilmesi yer almaktadır. Ancak eşin ölmesi, bireyin yaşamını tamamı ile yenilemesini, değiştirmesini gerektirdiği için en ağır darbe olarak kabul edilmektedir. Eşini kaybetme, er ya da geç tüm yaşlı bireylerin karşılaşacağı bir durum olmakla birlikte, kadınların ortalama yaşam süresinin daha uzun olması nedeniyle bu durumla daha çok kadınlar karşı karşıya kalmaktadırlar (21).

Tüm yaşamı ve kendisinin bu geçici dünyadaki yerini algılayabilmek yani olumlu-olumsuz, acı-tatlı yönleri ile bütün yaşamı olduğu gibi kabul edebilmek çoğu insanın ulaşmak istediği bir amaçtır. Yaşlılıkta kendini iyi hissedebilme birçok kayba ve strese karşı amaçları gerçekleştirebilmenin başarısını

algılama ile yakından ilgiliidir (20). Yapılan bir araştırmada ile-ri yaşlarda iyi olmayı engelleyen en önemli tehditlerden birinin yaşam amacını yitirmek ve sıkılmak olduğu ortaya konmuştur. Aynı araştırmada katılımcılar hasta ve depresif olma-dıkça kendilerini yaşı hissetmediklerini belirtmişlerdir. Bu du-rum yaşı bireylerin psikolojik özelliklerinin nedenli önemli ol-dugunu açıkça ortaya koymaktadır (22).

Özellikle batılı toplumlarda sosyal desteğin ve ilişkilerin gi-derek azalıyor olması, kişilerin ruh sağlığı açısından ciddi bir sorun oluşturmaktadır. Yaşlılıkta ruhsal hastalıklara sık rast-lanmakla birlikte ruhsal hastalıklardan daha sık olarak ruhsal belirtiler ortaya çıkabilmektedir. Örneğin depresyon belirtileri ileri yaşlarda oldukça sık görülmektedir (23). Özellikle sosyal ilişkilerin azalması, yalnız yaşama, yoksul olma, sevilen kişil-eerin kaybı, saygınlığın ve bireysel yetkinliğin azalması depres-yon gelişimini kolaylaştırmaktadır. Eşlerinden ayrılmış ya da dul kalmış kişilerde depresyon daha sık görülmektedir (20). Konuya ilişkin yapılan araştırmalarda yaşı kadınların erkekler-e oranla daha fazla psikolojik sıkıntılarla karşı karşıya kaldık-ları belirtilmektedir. Yine ilgili literatürlerde yaşlılar arasında en fazla görülen ruhsal bozukluklardan birinin depresyon ol-duğu, huzurevinde yaşama ve cinsiyet faktörünün depresyon-da etkili olduğu; huzurevinde yaşayan yaşlılarda toplum içinde yaşıyanlara göre, kadınarda ise erkeklerle göre daha fazla depresyon görüldüğü belirtilmektedir (8,24). Ulusal ve ark-aadaşları tarafından 2004 yılında yapılan araştırmada da kadın-larda depresyon sıklığının erkeklerle göre anlamlı düzeyde yük-sek olduğu bulunmuştur (25).

Günümüzde birçok yaşı dul kadın yalnız yaşamakta ve yalnız yaşamının neden olabileceği, güvensizlik ve korku, dö-nem dönem yaşanan yalnızlık duygusu ve depresyon, birlikte yaşınanacak arkadaş ya da eş özlemi ve gelecek kaygı gibi olumsuzluklarla mücadele etmek durumunda kalabilmektedir-ler (26). Bu durumda da kişinin kendisiyle ilgili algı ve tutum-ları olumsuz yönde etkilenebilmektedir. Yaşının kendisi hak-kındaki olumsuz duygusu ve düşüncelerini değiştirerek, sahip ol-duğu niteliklere, yeteneklere ve kendine güven duymasını sağ-lamak, onun yaşlılık dönemini huzurlu ve mutlu geçirmesi açı-sından oldukça önemlidir (27).

Diğer taraftan ev dışında çalışmış olan yaşı kadınlar emeklilik döneminde gelirin düşmesiyle meydana gelen eko-nomik güçlüklerin yanı sıra işlerinden ayrılmmanın neden oldu-ğu psikolojik etkilerle de mücadele etmek zorundadırlar. Çün-kü çalışma rolünün kaybı, kendini işe yaramaz, toplumdan so-yutlanmış ve yalnız hissetmeye dolayısı ile de bir boşluk hissi-nin oluşmasına neden olabilmektedir. Kadınların çalışma-onlara sadece sosyal statü kazandırmakla kalmamakta, aynı zamanda değişik ilişkiler kurma ve amaçlarını belirleme olana-ğı da sağlamaktadır. Bu konuda yapılan araştırmalarda ev di-

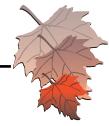
şında çalışmış olan yaşı kadınların ilgi alanlarını geliştirdikleri, yaşamlarından memnun oldukları ve daha yüksek morale sahip oldukları, hiç çalışmamış kadınların ise yaşamdan duydukları memnuniyet düzeyinin ve morallerinin düşük olduğu, ay-rıca çalışan ve ev dışında sosyal ilgilerini devam ettiren kadın-ların daha sonraki yıllarda daha az psikolojik sorunlar yaşıdi-ği belirtilmektedir (28).

Yaşı bireylerin yaşamına ilişkin olumsuzluklar “yaşamın saygınılığı”nın örselenmesine yol açmaktadır ve yaşamdan duyulan tatmini azaltmaktadır. Psikolojik refahın ve yaşam kalite-sinin önemli bir belirleyicisi olan yaşam tatmininin ölçümüleri; yaşıma bağlılık ve isteklilik ya da yaşamdan sıkılmış olma, ya-shama ilişkin sorumluluk alma isteği, bireylerin yaptığı işlerde başarılı olma düzeyi, yaşama ilişkin olumlu düşünceler, ruhsal durum gibi faktörleri içermektedir (29). Gönen ve Özmete ta-rafindan 2003 yılında yaşlıların yaşamdan duydukları tatminin cinsiyete göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan bir araştırmada kadınların yaşamalarını erkek-lere göre daha tatmin edici buldukları ancak şu andaki yaşımlarından erkeklerle göre daha az mutluluk duydukları saptan-mıştır (29).

Yaşı bireylerin yaşam doyumu genç bireylere göre da-ha düşük olduğu belirtilmekte birlikte, yaşam doyumu ile ya-sarasındaki ilişkinin nedensel bir ilişki olmadığı söylenebilir. Yaşı insanların yaşam doyumu düzeyi yalnızca yaşınlamaları-na değil, daha çok dış koşullara bağlı görülmektedir. Artık günümüzde dış koşullarla daha etkin biçimde baş edebilen yaşlıların, yaşam doyumu ve psikolojik refah düzeyinin de da-ha yüksek olacağı düşünülmektedir (30).

Toplumda yaşayan her bireyin bir statüsü ve buna ilişkin bir rolü vardır. Sosyal statüye bağlı olan roller bireyin formal ve informal düzeyde sosyal ilişkiler kurmasında ve geliştirme-sinde etken olarak, yaşamına canlılık verir, hareketlilik kazan-dırır. Aynı zamanda bireyin yaşamını aktif olarak sürdürmesi-ne yol açar. Yaşlılık döneminde önceden sahip olunan rollerin kaybedilmesi bireyin kendini işe yaramaz hissetmeye baş-lamasına neden olabilir. Geçmişte sahip olunan bazı temel sosyal rollerin yitirilmesi ve bu rollerin bir daha yerine getiri-lemeyecek olması temel bir problemdir (31).

Özellikle yaşı kadınlar açısından bakıldığından, dul kalarak “es olma” ya da emekli olarak “çalışan” rolünün yitirilmesi, kadınların sosyal kimliklerini ve kendilerine olan güvenlerini de kaybetmelerine neden olabilmektedir. Çünkü ileri yaştaki kadınların eğitim düzeylerinin daha düşük olması, dul kaldık-larında genellikle evlenmemeleri ya da geleneksel cinsiyet rolleri gereği daha çok eve bağımlı olmaları, yeni iş ve uğraşilar edinememeleri, yaşama aktif olarak katılmamalarına neden olmaktadır (21). Öte yandan komşu, arkadaş ebeveyn rolleri bir ömür boyu devam eder ve yaşlılık dönemi yeni rollerin ka-

zanıldığı bir dönem haline getirilebilir. Kazanılan yeni roller yaşı bireyin aktif olmasını, sosyal ilişkiler kurmasını böylece de sosyal uyumunun sağlanması kolaylaştırılmaktadır (31).

Sosyal uyum, bireyin etkinlik düzeyi ve yaşam tatmini ile yakından ilişkilidir. Yaşlılık dönemindeki sosyal etkileşimi inceleyen araştırmalar, yakın bireysel ilişkilerin yaşamdan duyulan tatmini artırttığını ve yaşılığa uyum sağlamayı kolaylaştırdığını ortaya koymuştur (32). Artık tüm dünya ülkelerinde giderek önem kazanan yaşlıların toplumla bütünlmesi, işlevsellisinin artması ve yaşam kalitesinin yükseltilmesi konuları yaşlılığın toplumsal değerinin göz önüne alınmasını gerektirmektedir. Yaşının yaşlılık döneminin problemleriyle baş ederek, yaşlılığı kabullenmesinde, kendisini toplumda hala sevilen, önem verilen, saygı duyulan bir birey olarak görmesinde, sağlıklı, mutlu ve tattırmak bir yaşlılık dönemi geçirmesinde, başta aile üyeleri olmak üzere, akraba ve arkadaşlar tarafından sağlanan informal yardımın son derece önemlidir (33). Çünkü aile ve arkadaş çevresi yaşılı kişilere hem toplumsal kimliğin sürdürülmesi olanağını hem de duygusal destek, maddi yardım, bilgi ve hizmet sağlamaktadır (31).

Terzioğlu ve arkadaşları tarafından 2004 yılında yapılan araştırmada bireylerin yaşı ilerledikçe çocuklar, akraba ve arkadaşlarla olan ilişkilerinde değişiklik olmadığı, yaşlıların yararıdan fazlasının çocukları tarafından özel günlerde veya ara sıra ziyaret edildikleri bulunmuş ve bu durumun toplumumuzun geleneksel değerlerine bağlı olarak sosyal dayanışma içinde olmasının, yaşlıların çocuklar ve akrabalarıyla ilişkilerini yoğun bir biçimde sürdürmesinin bir kanıtı olduğu belirtilmiştir (34). Konuya özellikle yaşı dul kadınlar açısından inceleyen araştırmalarda da yaşı dul kadınların kız çocuklarından, akraba ve arkadaşlarından aldığı yardımın onlarla olan ilişkilerini güçlendirdiği ve bu ilişkilerin kadınların yaşamdan duydukları mutluluğu olumlu yönde etkilediği belirtilmektedir (1,32). Baran'ın 2005 yılında yaşı ve toplumsal cinsiyet kavramlarını merkeze alarak, yaşlılık sürecinde kadının aile içi kararlara katılımını incelediği araştırmada, yaşı erkeklerin aile içi karar alma sürecinde yaşılı kadınlarla göre daha etkili olduğu bulunmuştur. Diğer yandan kadının bu karar alma sürecinde sosyo-ekonomik düzeyine göre katılımının arttığı da gözlenmiştir. Ataerkil ideolojinin hakim olduğu toplumumuzda, yaşlılıkla birlikte kadının artan söz hakkının yine ataerkil ideolojinin sınırları dahilinde olduğu belirtilmektedir (35).

Diğer taraftan endüstrileşme, kentleşme ve teknolojik gelişmelere bağlı olarak ülkemizde de toplumsal yapının hızlaşması, toplumsal kurumları, davranışları ve değerleri etkilemektedir. Bu nedenle yaşlılarla ilişkiler açısından toplumun değişen koşullarına geleneksel değerler çerçevesinde uyum sağlayabilme ve ailenin yaşılı üyelerine karşı sorumluluklarını yerine getirebilmesi gittikçe zorlaşmaktadır. Ayrıca sosyal gü-

venlik sistemlerimizin kapsamındaki sınırlıklar, sosyal yardım sistemimizin gelişmemiş olması, yaşlılara yardım sağlama konusunda aileye altından kalkılması zor yükler getirmektedir. Son yıllarda yalnızlık ve yoksulluk durumlarında bile yaşlılara destek sağlamak toplumumuzun geleneksel kesimlerinde dahi giderek başarılması zor bir görev olmaktadır (36).

Sonuç olarak, yaşlı kadınların değişen toplum yapısı içerisinde yaşam kalitelerinin yükseltilmesi, yaşam kalitesini artıran unsurların sağlanabilmesine yönelik hizmetlerin geliştirilmesi ile mümkün olabilir. Bu nedenle kadınların yaşlandıça karşılaşlıklar ekonomik, psikolojik ve sosyal sorunlarla baş edebilmeleri, bağımsız bir şekilde yaşamlarını sürdürmeleleri ve yaşam kalitelerinin yükseltilmesi için;

- Yeterli ekonomik ve sosyal koruma sağlayan politikaların geliştirilip uygulanması, yoksulluğun ortadan kaldırılması amacıyla yönelik strateji ve uygulama programlarında yalnız yaşayan ve yetersizliği olan yaşlı kadınların ihtiyaçlarının öncelikle ele alınması,
- Yaşlı kadınların topluma aktif katılımını sağlayacak olanakların (bilgilendirme, eğitim, sosyal ve kültürel faaliyetlere katılım, ulaşım, evde yürütülen işlerle ilgili hizmet yardımı vb.) sağlanması, kendilerini geliştirmelerine ve sağlıklı yaşlanmalarına olanak sağlayıcı ortamların yaratılması,
- Yaşlıların ekonomik, psikolojik ve sosyal sorunlarıyla ilgili tüm konularda yeterli danışmanlık hizmetlerinin sağlanması,
- Konuya ilgili olarak kamu kuruluşları, sivil toplum örgütleri ve meslek alanlarının işbirliği içinde çalışması gerekmektedir.

KAYNAKLAR

1. Geraldine RJ, Conrad JG., Satisfaction in later life among women 60 or over. *Educational Gerontology* 1997; 23:4, 297-314.
2. DİE, Türkiye İstatistik Yıllığı 2003. T.C. Başkanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara 2004.
3. Chappell NL, Arrangement and sources of caregiving. *Journal of Gerontology* 1991; 46:1, 1-8.
4. Atalay B, Kontaş MY, Beyazıt S, Madenoğlu K. Türk Aile Yapısı Araştırması. T.C. Başkanlık Devlet Planlama Teşkilatı. Yayın No: 2313, Ankara 1992.
5. Ghany AM. Quality of life from the perceptive of elderly, *Home Economics Research Journal* 1997; 6:1, 38-47.
6. Gönen E, Habemitoğlu Ş. Yaşılı kadınların ekonomik durumları üzerine bir araştırma. A.Ü. Ziraat Fakültesi Yayınları, Bilimsel Araştırma ve İncelemeler: 656, Ankara, 1990.
7. Canatan A. Yoksulluk ve Yaşlılık. IV. Aile Şurası Aile ve Yoksulluk Bildirileri. (Ed: Rahime Beder) T.C. Başkanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, No: 122, Ankara 2004.

8. Keith VM. Gender, financial strain, and psychological distress among older adults. *Research on Aging* 1993; 15:2, 123-147.
9. Brubaker TH. Families in later life: A Burgeoning research area. *Journal of Marriage and the Family* 1990; 52:11, 959-981.
10. Cömertler N. Kadının Pencerelerinden Yoksulluk. IV. Aile Şurası Aile ve Yoksulluk Bildirileri. (Ed: Rahime Beder) T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, No: 122, Ankara 2004.
11. Yaşlanma 2002 Uluslararası Eylem Planı. H.Ü. GEBAM, Ankara 2002.
12. Akın A. Toplumsal Cinsiyet Bakış Açısıyla Yaşı Kadın. Yaşlanan Kadın Sempozyumu. H.Ü. Kadın Sorunları Uygulama ve Araştırma Merkezi ve H.Ü. GEBAM, Ankara 2005.
13. Ataüz S. Yalnızlık, Yoksulluk, Yaşlılık. Yaşlanan Kadın Sempozyumu. H.Ü. Kadın Sorunları Uygulama ve Araştırma Merkezi ve H.Ü. GEBAM, Ankara 2005.
14. Kümbetoğlu B. Afetler Sonrası Kadınlar ve Yoksulluk. Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları (Ed: Yasemin Özdekk). TODAİ İnsan Hakları Araştırma ve Denetleme Merkezi Yayınları, Ankara 2002.
15. DİE, Çalışma İstatistikleri 2000–2001. T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara 2002.
16. Anon, Economic and Social Implications of Population Aging. Copyright United Nations All Rights Reserved Manufactured, USA 1988.
17. Kalinkara V, Özgen Ö, Boran GA. Üniversiteler ve Gönüllü Kuruşların Yaşlıların Yaşam Kalitesini İyileştirmeye Yönelik Çalışmaları. III. Yaşlılık Kurultayı, Ankara 5-7 Ekim 1998.
18. Bayraktar R. Orta Yaş ve Yaşlılıkta Psiko-Sosyal Değişmeler. Sağlıklı ve Başarılı Yaşlanma Sempozyumu H.Ü. GEBAM, Ankara 2004.
19. Bayraktar R. Yaşının İlkinci Yarısına Farklı Bakış. Geriatri 2002. H.Ü. GEBAM, Turgut Yayıncılık ve Tic. A.Ş., İstanbul 2002.
20. Oğuzhanoğlu NK. Yaşlanma ve Psikiyatrik Sorunlar. II. Ulusal Yaşlılık Kongresi (Ed: Velittin Kalinkara) Denizli Belediyesi, Pamukkale Üniversitesi ve Yaşı Sorunları Araştırma Derneği, Horoz Medya, 9-12 Nisan, Denizli 2003.
21. Harold GC. Later Life the Realities of Aging. Family Patterns in Later Life. Englewood Cliffs, Simon & Schuster Comp., New Jersey 1993.
22. Baran AG. Yaşlılığın ve Yaşamın Anlamı Üzerinde Niteliksel Araştırma. II. Ulusal Yaşlılık Kongresi (Ed: Velittin Kalinkara) Denizli Belediyesi, Pamukkale Üniversitesi ve Yaşı Sorunları Araştırma Derneği, Horoz Medya, 9-12 Nisan, Denizli 2003.
23. Yaşam Kalitesi Rehberi. H.Ü. GEBAM, Ankara 2003.
24. Bayık A. ve ark. Huzurevinde Yaşayan Yaşlılarda Depresyonun İncelenmesi. I.Uluslararası Yaşlılık Kongresi. Yenimahalle Belediyesi ve Yaşı Sorunları Araştırma Derneği. Ankara 10-11 Ekim 2001.
25. Ulusel B, Soyer A, Uçku R. Toplum içinde yaşayan yaşlılarda günlük yaşam etkinliklerinde bağımlılık düzeyi ve etkileyen risk etmenleri. *Türk Geriatri Dergisi* 2004;7(4): 199-205.
26. İcli T. Yalnız yaşamak. Geriatri 2002. H.Ü. GEBAM, Turgut Yayıncılık ve Tic. A.Ş., İstanbul 2002.
27. Çamur S. Yaşlılarda Yaşam Doyumunu Etkileyen Etmenler. H.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Bilim Uzmanlığı Tezi, Ankara 1988.
28. Perkins K. Psychosocial implications of women and retirement. *Social Work* 1992; 37:6, 526-532.
29. Gönen E, Özmete E. Olgun Gençlik ve Yaşam Tatmini. II. Ulusal Yaşlılık Kongresi (Ed: Velittin Kalinkara) Denizli Belediyesi, Pamukkale Üniversitesi ve Yaşı Sorunları Araştırma Derneği, Horoz Medya, Denizli 9-12 Nisan 2003.
30. Onur B. Gelişim Psikolojisi. İmge Kitapevi Yayınları, Ankara 1997.
31. Baran A.G. Yaşlılığın sosyal statü ve roller bakımından analizi. Yaşı Sorunları Araştırma Dergisi 2001; 1:1, 14-24.
32. Reinhard JD., Fisher CB. Kinship Versus Friendship: Social Adaptation in Married Widowed Elderly Women. Lois Grau; Women in Later Years: Health, Social and Cultural Perspectives. Harrington Park Press Inc., New York 1989.
33. Şener A, Öztop H, Güven S. Yaşı ve aile: sağlıklı ve başarılı yaşılanma. H.Ü. Geriatrik Bilimler Araştırma Merkezi Yayınları, H.Ü. Hastaneleri Basımevi, Ankara 2004.
34. Terzioğlu G, Güven S, Hazer O, Öztop H, Şener A. Yaşlılıkta Ekonomik ve Sosyal Yaşam: Yaşlılık Gerçeği. H.Ü. GEBAM, H.Ü. Hastaneleri Basımevi, Ankara 2004.
35. Baran AG. Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Yaşlıların Aile İçi Kararlara Katılımı. Yaşlanan Kadın Sempozyumu. H.Ü. Kadın Sorunları Uygulama ve Araştırma Merkezi ve H.Ü. GEBAM, Ankara 2005.
36. Onat Ü. Sosyal Politikalar Açısından Yaşlılık. Geriatri 2002. H.Ü. GEBAM, Turgut Yayıncılık ve Tic. A.Ş., İstanbul 2002.